ASIANTUNTIJALAUSUNTO EDUSKUNNAN PUOLUSTUSVALIOKUNNALLE

Hallituksen esityksistä tiedustelulainsäädännön muuttamiseksi, 7.3.2018

Teija Tiilikainen

johtaja

Ulkopoliittinen instituutti

1. Yleistä

Suomen tiedustelulainsäädännön muuttamista (HE 202, 203,198 ja 199/2017) perustellaan yleisesti Suomen turvallisuuspoliittisessa toimintaympäristössä tapahtuneilla muutoksilla sekä Suomen kansallisen turvallisuuden turvaamista tukevan tiedustelutoiminnan lainsäädännöllisten rajoitteiden poikkeamisella sen keskeisistä verrokkimaista.

Perusteluja voidaan pitää hyvin varteenotettavina. Tässä lausunnossa hahmottelen **kolme keskeistä laajakantoista** muutosta Suomen turvallisuuspoliittisessa toimintaympäristössä, jotka kaikki **edellyttävät Suomelta laajempia valmiuksia toimintaympäristönsä ennakoivaan seurantaan samoin kuin tehostettuja toimia Suomen sisäisen turvallisuuden vahvistamiseksi**. Muutosten luonteen ja vakavuuden huomioon ottaen tiedustelutoimintaan esitettyjen laajennettujen **valmiuksien olisi syytä tulla voimaan mahdollisimman pian.**

2. Turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön laajakantoiset muutokset

a) sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden välisen rajan hämärtyminen

Useat päällekkäiset kehityskulut ovat hämärtäneet rajaa valtioiden ulkoisen ja sisäisen turvallisuuden välillä. Tämä kehitys liittyy sekä valtiollisten että ei-valtiollisten toimijoiden toimintaan, joka **nostaa Suomen sisäiseen turvallisuuteen kohdistuvia riskejä.**

Kansainvälisen politiikan valta-asetelmista, ja sen poliittis-ideologisista vastakkainasetteluista käyttövoimaa hakevat ei-valtiolliset toimijat kuten terrorismi ja muut poliittiset ääriliikkeet ulottavat toimintansa valtioiden sisälle. **Niiden verkostot ja tavoitteenasettelu elää kiinteässä yhteydessä kansainvälispoliittisiin kehityskulkuihin**. Esimerkkinä tästä on ISISin terroristisen toiminnan aktivoituminen sen valtionrakennusprojektin Syyriassa ja Irakissa joutuessa ahtaalle. **Suomen sisäisen turvallisuuden varmistaminen edellyttää siis ajantasaista ymmärrystä väkivallantekoja poliittisessa tarkoituksessa suunnittelevien ryhmien tavoitteenasettelun sekä ideologian**

kehittymisestä sekä ryhmien verkostojen sijainnista. Kaikkein vaikeimman haasteen muodostaa ääri-ideologioiden pohjalta radikalisoituneiden yksittäisten toimijoiden jäljittäminen ja heidän toimintansa seuraaminen.

Valtioiden sisäinen turvallisuus on viime aikoina enenevässä määrin joutunut myös **valtiotoimijoiden poliittisen vaikuttamisen kohteeksi**. Tähän ovat johtaneet niin teknologian ja tiedonvälityksen kehitys kuin viime vuosina kasvaneet suurvaltapoliittiset jännitteetkin. Toisten valtioiden sisäiseen poliittiseen päätöksentekoon, vaaleihin ja kansalaiskeskusteluun vaikuttamalla **erityisesti suurvallat pyrkivät varmistamaan omien ulkopoliittisten tavoitteidensa ja intressiensä toteutumisen.** Näihin tavoitteisiin voi myös kuulua epävakauden lisääminen kansalaisyhteiskunnassa mm. yhteiskunnallista polarisaatiota edistämällä (esim. poliittisten ääriliikkeiden tukeminen tai virheellisen tiedon levittäminen). Tietojärjestelmien haavoittuvuuteen liittyvä kyberturvallisuus on sekä valtiollisten että ei-valtiollisten toimijoiden vaikuttamisareenaa, jonka suojaaminen edellyttää aivan uudenlaista osaamista viranomaisilta.

Länsimaisten yhteiskuntien avoimuudesta ja niiden demokraattisista järjestelmistä sekä oikeusvaltiorakenteista on näin yllättäen tullut haavoittuvuustekijöitä. Kiristynyt suurvaltapoliittinen asetelma on toisaalta palauttanut valtiollisen vaikuttamisen repertuaariin myös koko joukon muita sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden rajapintaa entisestään hämärtäviä välineitä, joihin vastaamiseksi valtioilta edellytetään uudenlaisia valmiuksia ja viranomaisten välistä laajaa yhteistyötä. Näihin välineisiin lukeutuvat esimerkiksi rajaturvallisuuden tai rajavalvonnan käyttö poliittisiin tarpeisiin, energiaturvallisuus tai etnisten vähemmistöjen kautta tapahtuva vaikuttaminen.

Kansainvälisen politiikan valta-asetelma ja suurvaltapoliittisen tasapainon muutokset heijastuvat näin yhtä useampaa kanavaa pitkin valtioiden sisäiseen turvallisuuteen ja vaikuttavat niiden poliittiseen integriteettiin.

b) Suurvaltapolitiikan kytkökset alueellisiin kriiseihin

Suurvaltojen välinen kilpailuasetelma on viime vuosina kiristynyt Kiinan ja Venäjän sekä muiden nousevien suurvaltojen vahvistuvan valtapoliittisen otteen seurauksena. **Suurvaltapoliittisen jännitteen osana sotilaallinen toiminta on lisääntynyt ja sotilaallisten konfliktien potentiaali on kasvanut**. Kiristyneellä tilanteella on yleisiä vaikutuksia kansainväliseen yhteistyöhön ja sen käsittämiin mahdollisuuksiin **lisätä luottamusta ja purkaa auki jännitteitä ja ratkaista syntyneitä konfliktitilanteita.** Suurvaltapoliittiset vastakkainasettelut näkyvät lisääntyvässä määrin kansainvälisten instituutioiden ja säätelyn toimintakyvyn heikkenemisenä ja valtapoliittisten intressien esille nousuna.

Suurvaltapoliittisen kilpailuasetelman korostuminen heijastuu myös suurvaltojen vahvistuneena **läsnäolona alueellisissa konflikteissa**. Yhdysvallat ja

Kiina ovat vahvasti läsnä Etelä-Kiinan merellä, jossa niiden välisen konfliktin mahdollisuus on jo pitkään ollut läsnä. Yhdysvaltojen ja Venäjän välisen konfliktin riski Syyriassa on viime vuosina ollut ilmeinen. Venäjä ja Kiina vahvistavat otettaan Latinalaisessa Amerikassa samaan aikaan kun Yhdysvaltojen sisäinen paine Ukrainan vahvemmaksi aseistamiseksi Venäjän toimia vastaan kasvaa.

Suurvaltapolitiikan vahvistuminen alueellisissa yhteyksissä **lisää konfliktien riskiä ja niiden eskaloitumisen todennäköisyyttä yleisessä jännitteisessä ja keskinäisen epäluottamuksen ilmapiirissä.** Ydinasepolitiikassa tapahtunut muutos, jossa ydinaseita pidetään suurvaltojen taktisena eikä ainoastaan strategisena välineenä, tekee **riskeistä entistäkin vakavampia**.

Suurvaltojen välisen sotilaallisen konfliktin puhkeamisella missä tahansa alueellisessa yhteydessä olisi **arvaamattomat seuraukset** koko globaalin turvallisuuden kannalta. Suomen välittömän turvallisuuspoliittisen ympäristön kannalta keskeiset **Itämeren piirin ja Arktisen alueen turvallisuusympäristöt sisältävät myös vastaavan suurvaltapoliittisen konfliktin potentiaalin**.

Suurvaltapoliittisten jännitteiden kasvu liittyy globaalin valtapoliittisen järjestelmän murrokseen, jossa Yhdysvaltojen johtaman läntisen maailman asema – ja myös sen sisäinen koheesio – tulevat haastetuiksi Kiinan ja muiden nousevien suurvaltojen taholta. Vaikka haastajien tavoitteenasettelu ei monessakaan suhteessa ole yhtenevä (Kiina on esim. riippuvaisempi globaali**talouden** instituutioista kuin Venäjä), niiden toiminta horjuttaa lännen valta-asemaa ja ruokkii näin jännitteiden syntyä. Kyseessä ei ole nopeasti ohimenevä murros, **vaan jännitteiden voi ennakoida jatkuvan pitkään aina kunnes suurvallat päätyvät jonkinlaiseen keskinäiseen tasapainoon**.

Konfliktipotentiaalin voi näin ollen ennakoida jatkuvan myös Suomelle läheisissä alueellisissa yhteyksissä vielä pitkään, mikä alleviivaa entisestään **tarvetta ajantasaiseen poliittis-sotilaallisen toiminnan ennakointiin lähialueillamme.**

c) Kansainvälisen politiikan ennakoimattomuus kasvaa

Kolmantena Suomen sisäiseen ja ulkoiseen turvallisuusteen vaikuttavana laajakantoisena muutoksena on **kansainvälisen politiikan ennakoimattomuuden kasvu monen tekijän yhteisvaikutuksesta**. Tämän johdosta Suomen uhkakuvaympäristö on muuttunut arvaamattomaksi siihen keskeisesti vaikuttavien tekijöiden osalta.

Teknologisella kehityksellä on tässä kehityksessä oma vaikutuksensa erityisesti sisäiseen turvallisuuteen välittömästi kohdistuvien haasteiden

osalta. Väkivallantekojen suunnittelu ja siihen tarvittavat inspiraatiot ja verkostot ovat tietoverkkojen kautta välittömästi läsnä.

Kansainvälisen politiikan arvaamattomuutta lisäävät autoritarismi ja globalisaatiokehitykseen sisältyvä kyvyttömyys tuottaa uskottavia kriittisiä yleisöjä autoritäärisille johtajille. Demokratia ei oletettuun tapaan toimi jarruna sotapolitiikkaan tarttuville johtajille, vaan **kansalliset narratiivit toimivat edelleen tälläkin vuosituhannella sekä autoritäärisiä järjestelmiä laajalti oikeuttavina että kansallismielistä ulkopolitiikkaa tukevina oppeina**.

Autoritääriset johtajat voivat demokraattisen kontrollin puuttuessa **tarttua varsin nopeisiin poliittisiin ja sotilaallisiin toimiin**, mitä heidän kykynsä tuottaa uskottavia viholliskuvia tukee. Ulkopoliittisten toimien kytkeytyminen suurvaltojen sisäpoliittisiin taustoihin tuo oman haasteensa niiden logiikan hahmottamiselle sekä niiden ennakoimiselle.

3. Johtopäätökset

Suomen turvallisuuspoliittinen toimintaympäristö on muuttunut monin tavoin viimeisten kymmenen vuoden kuluessa ja **tämän muutoksen kytkeytyminen globaalin valtajärjestelmän transformaatioon tekee siitä pitkäkestoisen ja lisää sen pysyvämmän suunnan arvaamattomuutta**. Ulkoisen ja sisäisen turvallisuuden välinen raja on hämärtynyt ja niiden väliset kytkökset ovat monimutkaiset. **Globaalin suurvaltapoliittisen asetelman jännitteet ja sen alueelliset kytkökset lisäävät konfliktipotentiaalia myös Suomen lähialueilla.**

Kaikki muutokset lisäävät toimintaympäristön arvaamattomuutta ja ennakoimattomuutta ja perustelevat vahvasti Suomen tiedustelutoimintaan liittyvien valmiuksien laajentamista ja vahvistamista mahdollisimman pikaisessa aikataulussa.